

11. Монографія А.Костирі одночасно виконує декілька функцій: наукову, практичну, пізнавальну, довідкову, навчальну, узагальнюючу. І це, окрім вищевикладеного (та більш не висвітленого), ще більше піднімає значимість дослідження і його оцінку. Взагалі треба підкреслити, що не кожна історична тема має таке фундаментальне опрацювання, яке отримала спецоперація в монографії, тому А.Костиря заслуговує на наукову повагу та вдячність учасників бойових дій в Афганістані – «афганців».

Вузькі місця, недоліки монографії можливо б виявилися при порівнянні з подібними науковими розробками, але їх бракує у вітчизняній, радянській та пострадянській, зарубіжній історіографіях. Видання не має аналогів. Однак головний недолік монографії полягає у мізерному накладі – 500 примірників. А книга заслуговує на видання масовим накладом, бо об'єктивно відповідає на багато питань суспільства, учасників бойових дій в Афганістані та, насамперед, про причини спецоперації, її підсумки, ціну, оцінку, про сенс частки життя «афганців», «за річкою», тобто в Афганістані.

Таким чином, три частини монографії – по суті, три самостійних дослідження А.Костирі. Об'єднання їх в одне видання дозволило досягти головної наукової мети – комплексно й на міждисциплінарній основі проаналізувати періоди, етапи становлення й розвитку історіографії теми, оцінити досягнутий рівень вивчення та висвітлення спецоперації, сучасний стан джерелознавчої бази досліджень, найбільш повно презентувати систематизовану бібліографію.

О.І.Гуржій (Київ), С.С.Падалка (Київ)

Віднянський С.В., Мартинов А.Ю.

Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу. – К., 2009. – 376 с.

На початку ХХІ ст. об'єднана Європа стала багатозначним поняттям, що означає передусім спільний ринок і середовище, привабливе для конкуренції, символізує зразкове суспільство небаченого рівня соціального єднання, і, нарешті, засвідчує велику політичну роль на світовій арені. Проте всі ці переконливі переваги діяльності потужного інтеграційного об'єднання з майже шістдесятирічним досвідом наполегливої роботи не виключають численних проблем, суперечностей, дискусій, що постійно виникають у далеко не безхмарному майбутньому Європейського Союзу. Вони торкаються майже всіх сфер діяльності ЄС. Але найбільш спірними залишаються питання щодо переваг та небезпек подальшого поглиблення інтеграційного процесу, розширення географії співтовариства, складності та суперечливості в ньому позицій лідерів новоприйнятих країн. Переконливим підтвердженням цього стало одне з останніх доленосних рішень саміту глав урядів країн – членів ЄС (листопад 2009 р.) щодо виконання умов Лісабонського договору про запровадження посад президента та міністра закордонних справ Європейського Союзу. Незважаючи на те, що Чехія останньою врешті-решт ратифікувала угоду, вона одержала далеко неоднотайне схвалення політичними елітами нових членів ЄС.

Достатньо переконливими видаються аргументи одного з найавторитетніших політичних діячів країн Центральноєвропейського регіону, екс-президента Польщі Л.Валенси, який ще напередодні листопадової зустрічі лідерів країн ЄС розкритикував систему виборів першого голови Європейської ради. «Запровадження посади президента – це передусім символ, який засвідчує, що країни ЄС хочуть йти в одному напрямку під мудрим і сильним в очах населення керівництвом. Це основний мандат для того, щоб ефективно вести Євросоюз у майбутнє і конкурувати із дедалі сильнішими «тиграми» з інших континентів», – зазначає Л.Валенса і наголошує, що замість цього можна побачити «неясну бюрократичну гру». На думку екс-президента Польщі, ЄС не вперше відступає від фундаментальних принципів демократичного функці-

онування й ухвалення рішень. Наводячи як приклад практику відмови від референдумів, Л.Валенса наголошує на тому, що в ЄС «мають більше вірити в мудрість народів, які входять до об'єднаної Європи».

Цей доволі довгий екскурс в останні події реформування владних структур ЄС може здатися читачеві далеким від предмета обговорення даної рецензії. Проте вищеописаний епізод із новітньої історії Європейського Співтовариства засвідчує непересічну наукову, політичну й практичну значущість оригінального видання «Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу», яке щойно вийшло друком за авторством авторитетних українських істориків-всесвітників – доктора історичних наук, професора С.В.Віднянського та доктора історичних наук А.Ю.Мартінова. Це фундаментальне наукове дослідження подає біографії п'ятнадцяти політичних діячів, що відіграли важливу роль на різних історичних етапах європейської інтеграції, які своїми ідеями, поглядами та діяльністю суттєво вплинули на розвиток та формування сучасної моделі об'єднаної демократичної Європи. Книга дає ключ до розуміння найгостріших проблем ЄС в довготривалому процесі закладання концепції європейської інтеграційної системи, створення та розвитку її інституцій, поступовому, неухильному розширенні членства, особливо потужній хвилі вступу до Європейського Співтовариства країн колишнього соцтабору, що кардинально змінило обличчя об'єднаної Європи, поставило перед нею широкий спектр якісно нових проблем, пов'язаних насамперед із розходженням думок лідерів країн-членів щодо доцільності подальшого розширення її географічних кордонів, а, отже, містить корисний історичний досвід щодо найбільш вдалих шляхів їх вирішення.

Автори монографії, на наш погляд, цілком виправдано обрали об'єктом свого дослідження найяскравіші постаті європейського політикуму, видатних представників народів Німеччини, Франції, Італії, Австрії, Великобританії, Польщі, Чехії, Росії, які доклали багато зусиль, а інколи присвятили все своє життя справі служіння об'єднаній Європі, намаганням переконати європейську спільноту в безальтернативності загальноєвропейських цінностей, що мали посилити як позиції ЄС у світі, так і надати кожній країні-члену співтовариства реальні можливості у прискоренні їх економічного, політичного, соціального розвитку, в інтелектуальному і духовному піднесенні життєвого рівня громадян, усвідомленні ними причетності до загальноєвропейських демократичних надбань.

Автори наукового видання ввели в науковий обіг й обґрунтували у вступній частині до книги, красномовно названій «Європа – це мрія про єдність», поняття, що вичерпно характеризує та об'єднує всі постаті, які розглядаються у книзі, – «батьки-засновники Європейського Союзу» – і віддзеркалює сенс їхнього життя: фундація та об'єднання загальноєвропейських демократичних цінностей в усіх сферах діяльності людини, успішне конкурування ЄС з іншими світовими центрами та інтеграційними системами. Слід зазначити, що характерною особливістю представлених в науковому виданні історичних портретів батьків-засновників об'єднаної Європи є широке історичне тло, на якому вони творили загальноєвропейську, а подекуди і світову історію.

У презентації кожного з представлених у монографії політичних діячів є гасло, що влучно передає ідею, вкладену ними у власну концепцію творення та функціонування Європейського Співтовариства, що супроводжується неупередженою оцінкою внеску кожного у складний процес формування та втілення мрії про єдність народів Європейського континенту.

Автори розпочинають виклад політичних біографій фундаторів спільного європейського дому з австрійського політика, науковця, публіциста Ріхарда Куденхов-Калергі, одного з головних ініціаторів створення ще 1926 р. Пан'європейського союзу, а після закінчення Другої світової війни – засновника та голови Європейського парламентського союзу, а згодом і почесного голови Європейського руху. Ставши свідком подій двох світових воєн, Р.Куденхов-Калергі залишився вірним ідеї Пан'європейського союзу, хоча в політичних колах все частіше луна-

ли думки про те, що Європа остаточно втрачає провідну роль у світі. Автор нового пан'європейського проекту докладав чимало зусиль для реалізації справи свого життя, що було втілено в 1947 р. у створення Європейського парламентського союзу, а його мрії щодо запровадження європейського громадянства, розробки європейської конституції поступово, але неухильно, впроваджуються в наш час, підтверджуючи правоту видатного європейця.

Наступний нарис присвячено громадському і державному діячу, політику і публіцисту, філософу і гуманісту, першому президенту Чехословацької республіки Томашу Гаррігу Масаріку. Багато його відомих сучасників відзначали дивовижне поєднання характеру «лева» та «філософа на троні» і сходилися на тому, що якби були створені Сполучені Штати Європи, то він найбільше підходив би на посаду їх президента. Причому гаслом його політичної діяльності, безперечно, був би захист малих народів, серед яких не останнє місце посідав і український. Т.Масарик під час свого чотиримісячного перебування на українських землях незмінно виступав щирим прихильником національно-визвольних змагань українського народу і активно співпрацював із провідними діячами УЦР: М.Грушевським, С.Петлюрою, В.Винниченком. Провідна ідея, яку відстоював Т.Масарик, – проголошення права кожної нації на самовизначення, власне державотворення, захист своєї самобутності і неповторності. Особливо його хвилювала доля слов'янських народів, зокрема малих, і держав на Європейському континенті, послідовним захисником яких він виступав усе своє життя. І хоча його ідеалам судилося реалізуватися лише в останнє десятиріччя ХХ ст., безальтернативний європейський вибір центральноєвропейських народів став підтвердженням правоти геніального пророка долі великих і малих народів Європи Томаша Гарріга Масарика.

Першим громадянином об'єднаної Європи одностайно називають француза Жана Моне – видатного дипломата, послідовного прихильника ідеї міждержавного союзу, в якому він убачав найоптимальніший шлях вирішення всіх проблем континенту. Стівідсотковий прагматик, він усім своїм життям доводив людству, що ідея об'єднаної Європи – єдиний можливий шлях її розвитку, що має забезпечити оптимальне поєднання національних та загальноєвропейських інтересів, який народи Європи мають пройти крок за кроком, долаючи серйозні перешкоди на шляху до спільних досягнень. Доля дарувала йому довге життя, майже в дев'яносторічному віці він став свідком результатів багаторічної наполегливої діяльності згуртованої команди європейців, яким удалося досягти спільної мети – збудувати спільний дім.

Чи не найбільш суперечливою особистістю на європейському видноколі безумовно виступає один із піонерів європейської інтеграції та одночасно євроскептик Уїнстон Черчілль. Його позиція на міжнародній арені повною мірою віддзеркалює традиційні пріоритети британської зовнішньої політики щодо збереження рівноваги сил у континентальній Європі. Заклик У.Черчілля до створення за зразком США Сполучених Штатів Європи зайвий раз підтвердив позицію Сполученого Королівства, яке, залишаючись прихильником ідеї об'єднаної Європи, завжди надавало США ролі важливого стратегічного партнера. Поєднання цих, на перший погляд, опозиційних одна одній ідей задля послідовного захисту національних інтересів вдалося гідно пронести через усе життя воістину великому політику ХХ ст. Уїнстоніві Черчіллю.

Одним із найавторитетніших фундаторів об'єднаної Європи, безсумнівно, виступає визначний француз Шарль де Голль. На відміну від У.Черчілля, він, не знаючи жодних компромісів, будь-якими засобами захищав проект єдиної Європи «від Атлантики до Уралу», наголошуючи на тому, що його ідея передбачає насамперед створення «Європи Вітчизн», а не проект наднаціонального утворення. Коли ж на заваді цьому ставали позиції не менш авторитетних світових політиків, Ш. де Голль беззастережно захищав європейські ідеали, навіть якщо для цього він змушений був кілька разів накладати вето на вступ до ЄЕС Великобританії, або приймати складне рішення про виведення французьких збройних сил із військових структур Північноатлантичного альянсу.

Гідним продовжувачем справи служіння ідеалам єдиної Європи у французькому політикумі став Жак Делор – голова Європейської комісії в період поглиблення основних напрямів європейської інтеграції та розширення її повноважень, автор концепції створення спільного європейського ринку, запровадження Шенгенської угоди, міжнародний координатор щодо узгодженості сторін у процесі прийняття Єдиного європейського акту, прихильник високих стандартів соціального ринкового господарства, скептик щодо перспектив прискороного вступу до ЄС постсоціалістичних країн Центральної Європи і водночас адепт партнерських відносин із Російською Федерацією, який вважав, що в умовах сьогодення інтенсивне розширення ЄС не сприятиме якісному об'єднанню Європи.

Не менш авторитетно лунає авторська думка щодо потужного представництва в проекті єдиної Європи німецьких політиків. Безсумнівно, усіх їх об'єднує ідея відродження сильної демократичної Німеччини у дружній сім'ї європейських народів. Водночас, кожен із них заклав у фундамент цієї визначної європейської спруди свою власну доленосну цеглину: Конрад Аденауер – архітектор німецького національного відродження, засновник християнсько-демократичної партії, однієї з визначальних політичних сил повоєнної Німеччини, який своєчасно спромігся усвідомити переваги об'єднання європейських народів у порівнянні з німецьким національним єднанням; Віллі Брандт – автор та реалізатор нової східної політики, відродження т.зв. «німецько-німецьких відносин», що стало першим кроком до майбутнього об'єднання країни, і в кінцевому підсумку мало забезпечити успішну реалізацію загальноєвропейських інтересів, насамперед спільну безпеку у політику та співробітництво задля захисту засад європейської демократії, послідовний прихильник розширення ЄЕС; Гельмут Шмідт – палкий прихильник німецько-французького зближення й тісного співробітництва, прибічник курсу активного просування ЄЕС на міжнародній арені та інтенсифікації відносин із соціалістичними країнами Східної Європи; Гельмут Коль – безпосередній виконавець ідеї об'єднання Німеччини, її перший канцлер, авторитет якого зміг подолати багато пересторог західних лідерів і переконати їх у тому, що досягнення німецької національної єдності не порушить світової рівноваги, а, навпаки, сприятиме зміцненню загальноєвропейської та міжнародної стабільності, один із підписантів доленосного Маастрихтського договору 1992 р. про створення Європейського Союзу, прихильник посилення ролі європейської групи НАТО, адвокат центрально-європейських країн в їх прагненнях вступу до Північноатлантичного блоку, симпатик запровадження Євроконституції на шляху до формування спільної європейської ідентичності; і, нарешті, Ганс-Дітріх Геншер – лідер Вільної демократичної партії ФРН, що вивів її на третє місце німецького політичного Олімпу, прихильник ідей соціального лібералізму, активний учасник процесу створення Європейської комісії, захисник пріоритетності європейського політичного співробітництва та стратегічності західнонімецько-американських відносин, особливо у процесі розрядки міжнародної напруги, та радянсько-німецького консенсусу у процесі відновлення єдиної Німеччини, один із творців проекту спільної зовнішньої та оборонної політики ЄС.

Михайло Горбачов – радянський лідер періоду т.зв. «перебудови», який в умовах неухильного наростання потужних кризових явищ у СРСР був змушений поступово налагоджувати конструктивний діалог із західним світом. Концепція розбудови «спільного європейського дому», виведення військ з Афганістану, незворотний процес розпаду «імперії зла», одностороннє виведення радянської ядерної зброї із країн Центрально-Східної Європи, революційні процеси у державах-сателітах Кремля, проголошення курсу на лібералізацію економічних та соціальних відносин, радянсько-американські домовленості щодо скорочення ядерних озброєнь, розпуск Ради економічної взаємодопомоги та Організації Варшавського договору і, в кінцевому підсумку, розпад СРСР – неповний перелік заходів за активної участі М.Горбачова, що сприяли завершенню «холодної війни» та започаткуванню епохи народження оновленої Європи.

Вацлава Гавела автори книги по праву називають символом демократичних змін у Центрально-Східній Європі. Саме ця яскрава, багатогранна постать посідає гідне місце серед батьків-засновників об'єднаної Європи як представник її оновленої частини. Послідовний опозиціонер до комуністичного режиму, палкий борець за права людини, захист яких став лейтмотивом програмного документа «Хартія-77» та багатьох інших гострих публіцистичних праць В.Гавела, в яких він порушував проблеми зловживання властей, необхідності протидії цьому з боку демократичної опозиції, сутності дисидентського руху. Переслідування та ув'язнення зробили з В.Гавела палкого борця за демократизацію Чехословаччини, сприяючи прискоренню перемоги «оксамитової революції», обранню президентом країни та започаткуванню складного процесу постсоціалістичних трансформацій, консолідації чеського суспільства, вступу країни до НАТО, а згодом і ЄС. «Єврооптиміст» В.Гавел користується беззаперечним авторитетом як у Чехії, так і на міжнародній арені.

Служінню ідеї відродження європейської духовності присвятив своє життя Папа Римський Іван Павло II (Кароль Йозеф Войтила). Про цю постать можна із впевненістю сказати, що його роль у відродженні європейської культурної єдності та невпинній популяризації християнських моральних переваг годі переоцінити. Ще в юнацькі роки, на власному досвіді усвідомивши, що історія має духовну основу, Іван Павло II присвятив своє подальше життя благодійній справі відродження спочатку польських національних, а згодом загальнолюдських суспільних цінностей, зокрема у процесі подолання духовного розколу Європи. Він намагався протиставити марксизму християнський гуманізм, у роботі з молоддю прагнув виховувати високу моральність як невід'ємну складову людської особистості, сприяв духовній підготовці до лібералізації соціалістичних режимів у країнах Центрально-Східної Європи. Як авторитетний духовний та інтелектуальний лідер Іван Павло II намагався надати максимальної відкритості католицькій церкві, подолати ментальний розкол Європи. Він став символом єдності церкви без внутрішніх кордонів та перешкод, що має забезпечити широкі перспективи духовного, цивілізаційного розвитку. Іван Павло II продемонстрував унікальні дипломатичні здібності, що безперешкодно долали «залізну завісу» на шляху до єднання народів Європи, штучно роз'єднаних радянським тоталітарним режимом. Численні зустрічі з впливовими державними діячами протилежних політичних таборів проходили під гаслами християнського єднання європейських народів, що в майбутньому стало запорукою успішного соціального, економічного та політичного об'єднання народів Європи. За підтримки Івана Павла II Ватикан офіційно привітав проект першої Конституції ЄС.

Останній персонаж книги – представник Італії Романо Проді, голова Європейської комісії переломного для об'єднаної Європи періоду кінця 1990 – початку 2000-х рр., часу масштабного розширення ЄС та запровадження євровалюти. Досвідчений і мудрий політик він багато у чому сприяв реформуванню діяльності єврокомісарів щодо підвищення їх дієвості, відповідальності, рівня ефективності у процесі реалізації рішень. Із цією метою Р.Проді виступив творцем реформи, що мала посилити діалог між Європарламентом та Єврокомісією. Виступаючи прихильником подальшого розширення ЄС, він ініціював розгляд питання розробки стратегії розвитку союзу у XXI ст., акцентував на необхідності врахування складних, глобальних за характером процесів, а, отже, посилення зовнішньополітичної діяльності ЄС. І хоча скептична позиція Р.Проді щодо європейських перспектив України виглядає на перший погляд надто категоричною, було б корисно прислухатися до його порад щодо загальної лібералізації економіки, реалізацію якої має забезпечити нова генерація українських політиків, відкритих для суспільства, здатних об'єднати позиції та інтереси українського народу. Незважаючи на те, що політична кар'єра Р.Проді на сьогоднішній день завершена, до його ідей та задумів ще неодноразово звертатимуться нові покоління європейських політиків.

Кожен із репрезентованих у книзі представників європейського політикуму, що справили неповторний вплив на процес творення теоретичних засад ЄС, розробку його стратегії, тактики в конкретних історичних умовах, трансформаційних

процесах, пов'язаних із переходом до якісно нових етапів європейської інтеграції безумовно заслуговує на особливе місце як в європейській, так і у світовій історії новітнього часу. Водночас хотілося б побажати авторам праці не завершувати цікавий і корисний для України науковий проект і продовжити дослідження діяльності багатьох інших гідних європейців, прізвища яких наразі залишилися поза увагою авторів.

Насамперед це стосується представників центрально-східноєвропейського політикуму, чий багатий політичний досвід та авторитетна думка щодо сучасних загальноєвропейських проблем і перспектив розвитку об'єднаної Європи лунає на весь світ і потребує пильної уваги з боку лідерів країн-членів ЄС. Безумовно, такою постаттю є екс-президент Польщі, лауреат Нобелівської премії миру 1983 р. (присуджено за діяльність із підтримки прав робітників), вірний друг українського народу Лех Валенса, прізвище якого вже згадувалося на початку рецензії. Син теслі, електрик Гданської судноверфі, засновник першої у Центрально-Східній Європі незалежної профспілки «Солідарність», що стала ініціатором великомасштабних страйків у Польщі на початку 1980-х рр., він володіє багатим політичним досвідом, що в умовах сьогодення заслуговує на пильну увагу особливо з боку українських політиків-єврооптимістів, мета яких полягає у прискоренні вступу України до ЄС.

На особливу увагу дослідників заслуговує наступник Л.Валенси на посаді президента Польської Республіки – Александр Квасневський. Засновник та голова Соціал-демократичної партії Польщі, співзасновник Демократичного лівого союзу, депутат сейму, двічі поспіль президент країни, А.Квасневський на цій високій посаді максимально сприяв вступу Польщі до НАТО та ЄС. Нині він очолює Європейську раду з питань толерантності та взаємоповаги і виступає одним з ініціаторів політики «відкритих дверей» в питанні розширення ЄС.

Гідним продовжувачем ідеї європейської єдності Шарля де Голля серед французьких політиків беззаперечно виступає Жак Ширак, колишній президент країни. Він заявив себе послідовним прихильником запровадження євровалюти як основи європейського спільного дому, неодноразово закликав населення країни проголосувати в підтримку Європейської Конституції.

Британські лідери традиційно вбачали своє покликання у захисті національних інтересів в усіх структурах ЄС: Гарольд Макміллан мав серйозні наміри реорганізувати інститути Спільного ринку та створити надійну безпекову систему європейського регіону під спільним американо-британським патронатом; Едвард Гіт, якому нарешті вдалося домогтися вступу Сполученого Королівства до ЄЕС, що було визнано найвизначнішою подією британської зовнішньої політики з часів перемоги у Другій світовій війні; Тоні Блер, послідовний прихильник Європейської Конституції, Європейської конвенції з прав людини та європейської політики безпеки, який щиро вірить в європейський проект, і став справжньою знахідкою для єврофедералістів у процесі підготовки до обрання президента ЄС.

Одним із прикрих упущень авторів у процесі написання книги є цілковите ігнорування гендерного підходу. Хоча насправді жіночий чинник знайшов своє потужне представництво у процесі побудови єдиної Європи. Насамперед варто звернутися до постаті Маргарет Тетчер – прем'єр-міністра Великобританії у 1979–1990 рр., жінки-політика, яка вигідно вирізнялася навіть на тлі високопрофесійного оточення, представленого лідерами держав-членів ЄЕС 1980-х рр. Її неповторний стиль та політичні методи, що протягом не одного року визначали курс Великобританії у процесі євроінтеграції, безумовно, заслуговують на особливу увагу.

Одне з провідних місць в авангарді «старої Європи» в умовах сьогодення, беззаперечно, посідає ще одна представниця «слабкої» статі – Ангела Меркель, тверда позиція якої щодо тимчасового призупинення розширення ЄС, аргументована реальною загрозою нормального функціонування, багато у чому визначає офіційну позицію Європейського Співтовариства у цьому питанні. І хоча А.Меркель виступає прихильницею надання Україні статусу асоційованого члена ЄС, її думка про те, що цей статус не передбачає автоматичного членства, звучить достатньо

переконливо. Сподіваємося, що авторам при перевиданні книги вдасться виправити «історичну несправедливість» і звернутися до персоналій жіночої статі, що на різних етапах стали творцями та реформаторами потужного процесу європейського єднання.

Сучасні світові інтеграційні процеси охоплюють усе більшу кількість держав. «Старожилон» і одночасно «піонером» у цьому напрямку виступає Європейський Союз, який, народившись як суто західноєвропейське явище, на початку XXI ст. претендує на загальноєвропейський масштаб. Його унікальність полягає в тому, що під дахом спільного європейського дому зібралися представники різних націй, кожна зі своїми традиціями, культурою, менталітетом. Дискусія з приводу характеру, сутності та рушійних механізмів інтеграційних процесів можлива, але беззаперечним залишається той факт, що європейська інтеграція просувалася вперед завдяки звуженню конфліктного поля національних держав-членів ЄС, які крок за кроком змушені були делегувати частину свого національного суверенітету європейським інститутам. У процесі вирішення суперечностей між країнами-членами ЄС незмінно фігурував людський чинник, особистісні риси політиків, що представляли державу на міжнародній арені і в Європейському Співтоваристві зокрема. Дослідження взаємовідносин країн ЄС через призму поглядів їхніх політичних лідерів дозволяє краще зрозуміти сутність існуючих проблем, внутрішні мотиви у процесі схвалення рішень, шляхи виходу із кризових ситуацій. У цьому контексті подальше вивчення визначних персоналій, що присвячують своє життя служінню спільній справі побудови єдиної Європи не втрачає своєї актуальності. Хочеться сподіватися, що серед потужної когорти визначних діячів ЄС у найближчий час постануть гідні представники української нації, а, значить, з'явиться нове поле наукового дослідження їх діяльності.

Позитивно оцінюючи оригінальний науковий доробок визнаних вітчизняних фахівців з європейської історії, хочеться сподіватися, що підготовлена ними монографія буде гідно зустрінута науковою, студентською й політичною спільнотою, викличе жваве обговорення та сприятиме прискоренню реалізації природного європейського вибору України.

О.С.Черевко (Київ)